

Marek Loužek, ed.:

ČESKO-NĚMECKÁ DEKLARACE. DESET LET POTÉ

Praha: CEP, Sborník č. 57/2007.

Je chvályhodné, že si pražské Centrum pro ekonomiku a politiku (CEP) vzpomnělo na desetileté výročí podepsání Česko-německé deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji a že u této příležitosti uspořádalo konferenci zabývající se nejen tím, kam se vzájemný dialog za uplynulých deset let posunul, ale také tím, jaké svízele provázely vyjednávání a ratifikační proces v obou parlamentech. A jak je u CEPu obvyklé, výstupem konference z 23. ledna tohoto roku je sborník, který vyšel nedávno a který co do počtu autorů a názorové různosti značně přesahuje rámec konference.

Připomínám, že byla podepsána v Praze 21. ledna 1997. Dokument má úvod a osm oddílů. V úvodu se obě strany odkazují na bohaté kulturní dědictví a odmítají řešení starých křivd pomocí křivd nových. V prvním oddílu se shodují na tom, že sdílejí stejné demokratické hodnoty a potřebu se jasně postavit k minulosti. V druhém oddílu Německo přiznává svou odpovědnost za následky, které přinesla politika Hitlera. V třetím oddílu česká strana lituje vysídlení sudetských Němců a excesy, které se při neorganizovaném i organizovaném vysídlování staly. Ve čtvrtém oddílu nechávají obě strany minulost minulostí a přiznávají druhé straně odlišný právní názor na ni. Podle dalšího oddílu budou obě strany i nadále podporovat menšiny druhých národů na svých územích, tedy občany německé národnosti v ČR a Čechy v SRN. V šestém oddílu obě strany deklarují, že členství Česka v EU povede k dalšímu sblížení obou zemí, a slibují, že při posuzování žádostí o pobyt a pracovních povolení budou brát na zřetel humanitární důvody.

Sedmý oddíl se věnuje zřízení společného Česko-německého fondu budoucnosti, který má být ku prospěchu zejména obětem nacistického Německa. V posledním oddílu se obě strany shodují, že společné dějiny je třeba zkoumat společně, a slibují, že zřídí Česko-německé diskusní fórum, na němž se bude pěstovat česko-německý dialog.

V pořadí již 57. publikaci CEPu sestavil Marek Loužek. Pro čtenáře jsou jistě nejnepatnější zejména výpovědi tehdejších aktérů za českou stranu, tehdejšího premiéra a dnešního prezidenta Václava Klause, členů vyjednávacího týmu Alexandra Vondry a Rudolfa Jindráka, dnešního místopředsedy vlády ČR pro evropské záležitosti a velvyslance ČR v SRN, ale také například dřívějšího vedoucího Úřadu vlády a dnešního vedoucího Kanceláře prezidenta republiky Jiřího Weigla. Krom nich ve sborníku dále publikovalo své stati 13 autorů, zejména historiků, politologů a právních expertů. Sborník sice prezentuje současnou českou pozici, zastoupen je ovšem i pohled Spolkové republiky Německo, neboť jedním z diskutujícím na konferenci, jehož proslov je otištěn ve sborníku, je také současný velvyslanec SRN v Praze Helmut Elfenkämper.

Václav Klaus ve své předmluvě připomíná, že cílem obou stran bylo zejména „zabránit budoucímu politickému zneužití minulosti“ (s. 7), o něž se podle něj „leckterí stále pokoušejí“ (s. 7). Jak českému premiérovi, tak jeho německému protějšku kancléři Helmutu Kohlovi bylo přitom při jednáních jasné, že konfliktní minulost nemá a nemůže mít legislativní řešení. Třebaže se to v písemné podobě proslovu prezidenta, zakladatele a člena správní rady CEPu neobjevuje, vzpomínám na to, že se při komentářích a uvádění řečníků Klaus vyjádřil v tom smyslu, že deklarace sama o sobě jistě nezastaví některé německé požadavky, zejména ty majetkoprávní ze strany sudetských Němců. To se ostatně ukázalo i v den jejího podepsání. Českou veřejnost a politiku totiž značně znepokojilo

prohlášení kancléře Kohla, který na otázku Sudetendeutsche Zeitung oznámil, že majetkové otázky „samozřejmě zůstávají otevřené“ (s. 84). Podle politologa Vladimíra Handla a jeho analýzy ratifikačního procesu deklarace v obou parlamentech bylo toto prohlášení směřované sice spíše do Mnichova, tedy k bavorské CSU a sudetským Němcům, než do Prahy, přesto výrazně zkomplikovalo šanci na získání většinové podpory v poslanecké sněmovně. Handl při popisu schvalování deklarace ve sněmovně poukázal na to, že v diskusi nepřevládala kritika jednotlivých bodů dokumentu, nýbrž antiněmecká rétorika a nacionalistické litanie extrémní pravice. Přesto se v poslanecké sněmovně nakonec podařilo zajistit pro deklaraci většinu, a to 131 hlasů.

Zajímavý je dále krátký příspěvek Alexandra Vondry, který přiznává, že v devadesátých letech si česká politika nebyla v kontextu nárůstu oboustranné hysterie a vytráčení věcnosti z česko-německých vztahů jista německým stanoviskem. České oběti nacismu přitom zůstávaly jako jediné v Evropě neodškodněné a diskuse o finančních náhradách za jimi prožité příkoří nebyla ani v běhu. Helmut Kohl sice na začátku 90. let navrhl české oběti nacistického běsnění odškodnit, ovšem na jaře roku 1993 svůj plán stáhl údajně proto, že o něm média příliš brzy informoval český prezident Václav Havel. Jako pravděpodobnější se ovšem jeví to, že Kohl narazil ve své straně a zejména pak u bavorské CSU, která vystupuje jako ochránkyně zájmů sudetských Němců. Právě CSU všemožně usilovala o vytvoření junkturu mezi odškodněním českých obětí nacismu a odsunutými sudetskými Němci. To ovšem bylo pro českou stranu, jak zmiňuje Vondra, nepřijatelné stejně jako požadavek spolkové vlády, aby si česká vláda vyjasnila ve vzájemném jednání pozice se zástupci sudetských Němců. Podle současného místopředsedy vlády ČR by se přistoupením na tento požadavek česká strana dostala do rozporu s his-

torickou skutečností do role viníka, „který má splácet účty“ (s. 11). Tento stav podle Vondry vyvolával v české veřejnosti pocit ohrožení a nahrával komunistům a republikánům k posílení vlastních politických pozic. Navíc se hrotily politické vztahy mezi oběma zeměmi, zejména na úrovni předsedů vlád. V letech 1993 až 1996 navštívil Václav Klaus Německo celkem osmnáctkrát, ale s kancléřem Kohlem se sešel oficiálně jen jednou, a to 23. března 1993. Kancléř Kohl do Prahy v uvedeném období necestoval dokonce ani jednou. Hrozilo také to, že sporné otázky minulosti by mohly komplikovat cestu ČR do NATO a Evropské unie. V létě 1994 navíc americká diplomacie vyvinula tlak na obě strany, aby své spory urovnaly. Vondra coby člen vyjednávacího týmu považoval za správné, že všechna jednání se odehrávala „na mezistátní úrovni mezi Prahou a Berlínem, nikoli mezi Prahou a Mnichovem, nebo dokonce v jakémsi pomyslném trojúhelníku, ve kterém by česká strana nutně hrála jen druhé housle“ (s. 12).

Zajímavým aspektem ve sborníku jsou dále pozice autorů vůči odlišnému vnímání jednotlivých bodů. Zatímco pro Alexandra Vondru nebo pro sociologa Václava Houžvičku není nutně prohrou to, pokud vedle sebe stojí dvě odlišná stanoviska partnerů neschopných dojít k naprostému konsensu (s. 45), považuje například právník Václav Pavlíček ty pasáže textu, které nejsou jednoznačně interpretovatelné, za nešťastné a za prohru české diplomacie (s. 130). Podle Vondry je významným poznatkem, který je nutné brát v potaz při česko-německých jednáních, že „pro hodnocení minulosti nedokážeme najít stoprocentní shodnou řeč a identická slova. Dokázali jsme však najít způsob, jak s tímto problémem zacházet“ (s. 12).

Německý velvyslanec v ČR, Helmut Elfenkämper, spatřuje jako jeden z hlavních přínosů deklarace to, že Německo plně podpořilo vstup České republiky do Evropské unie a dostalo tedy proklamaci, kterou obsa-

huje již Smlouva o dobrém sousedství a vzájemné spolupráci z roku 1992. Dále podle něj deklarace otočila vývoj k postupnému sbližování obou zemí na všech úrovních. Toto sbližování by podle Elfenkämpera mohlo vyvrcholit sepsáním společné česko-německé učebnice dějepisu, která by relativně jednoduchým a srozumitelným způsobem pojednala o vývoji vzájemných vztahů. Vzorem přitom podle velvyslance může být nedávno vydaná francouzsko-německá učebnice.

Kromě samotné deklarace se čtenáři dozví také o dalších – s deklarací úzce souvisejících – konfliktních bodech česko-německých vztahů, jako např. o tzv. Benešových dekretech nebo o platnosti Postupimské dohody při jednáních o deklaraci. O dekretech, jejich vzniku a ukotvení do mezinárodního práva obsáhle pojednává právník Jan Kuklík a o české a německé pozici o platnosti Postu-

pimi historik Miroslav Kunštát. Do sborníku přispěli také například manželé Hahnovi. Eva Hahnová se kriticky pustila do podobností a odlišností česko-německého a česko-polského diskurzu o minulosti. Hans Hennig Hahn předkládá kritickou reflexi odsunu/Vertreibung v německé společnosti.

Předkládaný sborník je vůbec první souhrnnou reflexí české politické a vědecké scény o důsledcích Česko-německé deklarace. Ono desetiletí skutečně potvrdilo, jak to dokazují také Václavem Houžvičkou citované reprezentativní sociologické výzkumy, že ubylo konfliktních témat a převážil kooperativní směr vzájemných vztahů. Na straně druhé ovšem také platí, že o existenci vzájemné deklarace s Německem v české veřejnosti ví (jen) dvě pětiny dotázaných. Tento sborník, věřme, navýší počet informovaných.

*Lukáš Novotný,
Sociologický ústav Akademie věd ČR, Praha*